

Geschichte der Juden in Neumark.

Bearbeitet von
Dir. František Houra, Kdyně.

Při průsmyku Všerubském, též Kdynském zvaném, asi 1 km od bavorských hranic, vzniklo v pradávých dobách městečko Všeruby — Neumark. Dnes je městem německým s českou menšinou, čítající asi 80 osob, ale před válkou 30 letou bývalo české, jako i okolní vesnice Hájek, Brůdek a Studánky. Ve válce 30 leté bylo české obyvatelstvo zahubeno a brzy nato usadili se tady obyvatelé ze sousedních Bavor — Němci, kteří jsou tu podnes.

V průsmyku Všerubském byl vždy čilý ruch, neboť to byla jediná cesta, kudy brala se poselství do Rezna a Mohouče, pokud Čechy náležely biskupství tomuto, pak tady chodila česká knížata, která byla spřízněna s panským rodem Bognů, kteří sídlili na hradech Burgstallu na Hochbognu u hranic českých.

A na tomto přechodu do Bavor vzniká někdy před r. 1382 osada V., zvaná později *Neu Marck vor dem Walde*, nebo také *Zum böhmischen Weyer*, dle velkého rybníku v obci V., Fr. Palacký nazývá novou osadu Novýtrh.

Dne 14. srpna 1040 odehrává se tu u Brůdku bitva českého knížete Břetislava I. s německým císařem Jindřichem, ve které český kníže vítězí. Tu zmiňuje se Palacký, že hlavní vojsko německé postupovalo dle řeky Kouby přes Osí (Eschelkamm) a Nového Trhu (Všerub) ke Kdyni. Ovšem značí toto jen nynější pojmenování této cesty a nedá se z toho soudit, že by již v tuto dobu tyto osady tam byly.

Ze však již r. 1382 V. byly, dá se souditi dle zjištěné zprávy, dle které tohoto roku obce V., Brůdek a Hájek společně opravují památný kostelík bitvy nad Brůdkem — kapli sv. Václava a zvětšují ji.

R. 1467 trpí V. a celé okolí vpády Bavorů-křizáků do Čech, kterýžto vpád opakuje se ještě r. 1468.

R. 1581 připadají V. při dělení o zboží hradu Rýzberka Janu Vilémovi z Rýzberka.

R. 1586 koupil V. Jan z Viděšperka, ale již r. 1626 přecházejí do majetku rodiny Koců z Dobrše. Tento rod vyskytuje se v Čechách již r. 1377. Pratecem jeho je Příbík Kocík a drží Dobrš v Vimperka. R. 1479 rozděluje se rod na několik větví, z nichž druhá větev, zvaná bystrická, má pro nás důležitost, neboť její dědicové stávají se držiteli V.

Diviš Jindřich Koc z Dobrše platně slouží císaři Ferdinandovi II., který dne 12. ledna 1629 povyšuje jej do stavu panského a pak r. 1634 do stavu hraběcího.

Druhý syn tohoto Diviše byl Jan Václav Koc z Dobrše, který měl za manželku Salomenu z Píchovic. Ten měl svůj díl v Dolní Lukavici a držel též V.

R. 1650 prodává V. slouží ve vojsku a umírá r. 1652. V. koupil jeho bratr Maximilián Jiří, který zemř. r. 1656 bezdětek. V. odkazuje bratru Diviši Albrechtovi, který umírá r. 1665 jako poslední člen

Dějiny Židů ve Všerubech.

Žpracoval
Frant. Houra, ředitel ve Kdyni.

větve bystrické. Nato panství dostává se Václavu Vojtěchovi Kocovi z Dobrše z větve ohrazenické.

Nato r. 1676 koupil V. Wolf Maximilian Lamingen z Albenreuthu a připojuje je ku panství koutskému, při kterém jsou až do převratu, kdy přišly do záboru a dnes jsou majetkem Družstva společné pastviny ve V.

V majetku Lamingenů zůstaly V. do smrti pronásledovatele Chodů Wolfa Maxe Lamingena, když týž zemřel, prodala panství vdova po něm Polyxena z Lobkovic r. 1697 baronu Jindřichu Stadionovi z Würzburgu, kterýžto rod držel koutské panství do r. 1908, kdy posledním potomkem po meči Filipem Stadionem vymřel.

A teprve v této době dovedáme se ze zápisů koutského panství o Židech, kteří na tomto panství byli usazeni.

R. 1714 zřízena byla t. zv. Judenreduktions-Kommission, která měla kontrolovati usazení Židů v Čechách a případně je vypuzovati.

Byla tedy předsevzata revize všech Židů a pořízen soupis na všech panstvích. A tu shledáváme v knize Amtsrelationen v Koutě zápis: Dne 12. října 1720 píše vrchní správce panství koutského Stadionovi do Badenska: „Dostavil se ke mně všerubského Žida syn a bez předchozího pozdravu žádal o povolení k svatbě, která se má konati dne 11. října 1720 a dodával, že skoro v celém království Českém je zvykem, že vrchnostenští úředníci a panstvo samo těchto svateb se účastní a proto že myslí, že i já s úřednictvem na svatbu půjdeme. Poděkoval jsem mu, že dovoluje si bez povolení vrchnosti se ženiti a na panství se usaditi, když přece musí vědět, co je jménem Vaší Excellence všem Židům nařizováno. Pak jsem mu zakázal usadit se na panství a aby tomu věřil, dal jsem mu dopis na městskou radu ve V. naší pečeti opatřený.“

Pak žádá vrchní v dopise dále o radu, co má činiti. Všerubský Žid, jehož jméno se neuvádí, po zlém pořízení u vrchního v Koutě stěžuje si u krajského úřadu v Klatovech. Z dalšího dopisu vrchního je však viděti, že nepořídil a že raději se z panství koutského odstěhoval na panství sousední do Bystrice.

Dle soupisu Židů při revizi r. 1722 zjištěno bylo, že Židů ve V. byli již před 100 lety a že tam bydlela však jen jedna rodina, ostatní, kteří v soupisu pojiati jsou, tam přišli asi před 30 lety.

I uvádějí se v soupisu tyto žid. rodiny ve V.: Adam H a h n, přes 600 let starý, obchodník v kůžíškách a peří, je také řezníkem, platí 3 zl. daně, bydlí v chalupě, náležíceji panství, vydělá ročně přibližně 40 zl. a je ve V. již 34 let.

Mojžiš H a h n, obchodník koňmi, také řezník, je 34letý, jeho žena se jmenuje Kitel, je též 34letá,

děti jejich jsou: Ester 8 let, Aron 4 léta, Plümelka pět let, platí vrchnosti daní 23 zl., kontribuce 6 zl., bydlí také v panské chalupě a vydělá více jak 80 zl. ročně. Je ve V. 10 let.

David A r o n s manželkou Kitel, jejich děti Mojžiš, Michal, Šalamoun, Aron a Ester. Je obchodníkem kořením, tabákem a je také řezníkem. Vrchnosti platí 23 zl., kontribuce 13 zl., vydělá přes 80 zl. ročně a je tady v panské chalupě 30 let.

Josef A l e x a n d e r, star 25 let, s manželkou Alenkou, 18 let, mají sluhu Sorella, obchoduje plátnem, peřím a pod. Zdaněn vrchností 20 zl., kontribuce platí 12 zl. a vydělává přes 60 zl. ročně. Je tady 5 let.

Samuel W i n s c h a c h, star 38 léta, žena jeho Klíček, 33 letá, syn Daniel, 12 let, Hendel 10 let, Samuel 7 let, Jakub 5 let, Herschel 2 léta. Obchoduje vinou, peřím a je školním zpěvákem. Zdaněn je 23 zl. a vydělá 70 zl. Bydlí v panské chalupě přes 13 let.

U všech těchto rodin je poznamenáno, že jsou rodem Jakub.

Nejstarší rodina ve V., o které je udáno, že tam bydlela již před 100 lety, je Abraham Markus, rozený Aron, star 42 roky, s manželkou Kitel, 38 let a dětmi: Löbl 14 let, Chaim 12 let, dcery Klíček 10 let, Bayerle 8, Plümel 5, Kolde 2. Rodina tato je asi zámožná, má sluhu k dětem Dinele 14 letou, pak tři sluhu: Fraydla 40 letého, Arona 18- a Devela 19-letého. Markus obchoduje suknem, kořením, tabákem a pod., je též řezníkem a zdaněn je 25 zl., platí kontribuci 45 zl. a vydělá ročně přes 200 zl. Má svůj dům, který koupil od všerubského měšťana Martina Freye r. 1713 za 120 zl.

Shledáváme tedy ve V. na počátku 18. stol. 6 rodin židovských.

Avšak již r. 1722 dochází k nařízení vrchnosti, aby dům Abrahamu Markuse hleděla odkoupiti a křesťanem obsaditi. Další pak usazování Židů ve V. at je zamezeno. Vrchnost asi chtěla dům prodati, ale nepodařilo se jí to, neboť píše: Abraham koupil dům zcela poškozený od člověka, který tonul v dluzích. Majitel domu podržel si pole a vystavěl si jiný dům a Abraham mu mimo kupní cenu musel dát ještě 10 zl. a 50 kmenů dříví. Sám měl s opravou domu vydáti 100 zl. Nenajde se tady nikdo, kdo by za tento dům jen polovičku dát chtěl. Proto řemeslníka je dům velký, pro hospodu se nehodí, protože tam není ani dvůr, ani stáje, ba ani místo, kde by se daly zříditi. Původně měl Abraham dům v Koutě, místo něho prodán byl jeden dům ve V. křesťanovi, proto Abrahamem nebude počít Židů rozmoženo. Předkové Abrahamů jsou ve V. už přes 100 let usazení a několik let též v Koutě.

R. 1736 dochází k novému nařízení, aby se počet Židů ve V. nerozmožňoval, ale vrchnost aby se snažila jej obmeziti. Další šíření Židů buď rozhodně zamezeno.

Důležitě vyneseno českého sněmu z r. 1650, kterým bylo dovoleno zůstati v Čechách jen těm Židům, kteří už tady byli před r. 1620, zle doléhá na Židy a proto se snaží získati si proti nepříteli svému vrchnímu správci v Koutě důkazy, že už jsou ve V. dlouho usazení. K tomu účelu získali si všerubští Židé přezítí tamního obecního zastupitelstva, které jim vydalo spis, ve kterém jim potvrzuje, že jsou ve V. odedávna usazení. Toto ovšem stalo se bez vědomí vrchnosti v Koutě. Nato Židé podali žádost o ponechání ve V. přímo guberniálnímu úřadu v Praze, odvolávajíc se na usnesení zemského sněmu z r. 1650, že se na ně vztahuje.

Guberniální úřad v Praze poslal žádost s dodatkem krajskému úřadu v Klatovech a Židům právo pobytu ve V. priznáno.

Z toho rozlítl se koutský vrchní, dojel do V., kde za trest sesadil rychtáře, který Židům výhody potvrdil, dal si vydati od ostatních konselů spis, že tomu tak není a poslal jej krajskému úřadu do Klatov, že tomu tak není.

Mnoho asi nepořídil, neboť r. 1723 židům císařské nařízení Karla VI., které poskytovalo Židům mnohé úlevy a dovolovalo, aby i Židé účastnili se jeho korunovace v Praze.

Dne 12. března 1726 píše vrchní z Kouta hraběti Stadionovi, že ve V. podařilo se mu prodati židovský domek křesťanovi za 100 zl. a že Židy vypověděl. Židé žalovali na toto násilí u krajského úřadu v Klatovech a došli sluchu. Vrchní, který potom brzy jel do Plzně a namáhal se pro svůj čin potvrzení, sděluje hraběti, že z rozmluvy v Plzni vyvítil, že krajský hejtman je Židům nakloněn a že mu radil, aby od reformem upustil a vyčkal, až jak v Praze rozhodnou a Židy znovu zdaní. Dokonce musel vrchní žádati hejtmana, aby nečinil námitky proti vystěhování Žida ze V. a vdovy Židovky z Kouta. Musel pak dáti slib, že nic proti Židům nepodnikne, dokud nebude o nich v Praze rozhodnuto.

R. 1727 vdova po Abrahamu Markusovi, Židovi v Koutě, stěhuje se do V.

Ještě v r. 1736 nalézáme ve V. šest rodin žid., které tam byly r. 1722. Tedy přes veškeré pronásledování se tam udržely.

Ze ve V. byli obchodníci obilím, dokazuje nám spis z r. 1760, kdy zuřily u nás války Marie Terezie s pruským králem Bedřichem II. o Slezsko. Obyvatelstvo bylo nuceno dodávati potřeby pro vojsko, zvláště obilí a krmivo.

Dne 5. ledna 1760 dochází panství koutského rozkaz, aby dodalo z každé hlavy na panství 4 strychy ova a 26 liber mouky pro vojsko. Panství ovšem tolik sehnati nemohlo a proto obrací se na obch. Žida ve V., který slibuje ve třech nedělích vše obstarati a k tomu ještě 1000 q sena dodati. Tak v nouzi byl Žid dobrý. Část tohoto dodání byla dovezena do Lovosic a část do Horšova Týna za vojskem.

V dobách pozdějších se poměry na panství koutském uklidňují a Židé nejsou více tak pronásledováni jako předtím.

Tak r. 1815 přibýlo Židů ve V. tolik, že jim vrchnost musela postaviti školu. Byla k tomu použita modlitebna, která stála na mistech, kde je nynější synagoga. Tato modlitebna byla sice jednopatrová, ale celá ze dřeva, která bylo ztelé. Proto opraven celý dům a zřízena tam škola i modlitebna.

Vrchnost dala materiál, dříví, prkna, latě zdarma a ž. o. obstarala ostatní. Panství však kladlo si podmínku, že budova bude jeho majetkem a že na první patro zasadí vrchnostenský znak. Ž. o. pak měla platiti ročně 25 zl. nájemného. Učitel, který ve škole bydlel, nesměl však vžiti nikoho cizího do podnájmu. Kdyby budova přestala býti školou a modlitebnou, měla připadnouti vrchnosti a tato s ní podle svého uvážení mohla disponovati.

Když zavedeny byly podle nařízení dvorní kanceláře z r. 1837 nové matricy žid., shledáváme, že pro V. a Trhanov (Neumark a Chodenschloß) byly společné. Podle nich pak nalézáme v těchto letech ve V. následující žid. rodiny:

Jakub G o t t l i e b s s manželkou Terezií, roz. Latzanovou, bydlí v č. 103.

Nathan S c h a c k a Lidmila, roz. Abelesová, bydlí v č. 120. R. 1836 narodilo se jim dítě Samuel.

Bernard K l a u b e r a Chaja Casalina, roz. Wolfová, z č. 89. Děti byli Julius, roz. r. 1836, Marie r. 1838 a Samuel r. 1839.

David Klauber a Marie, roz. Wolfová, v č. 89. Děti: Pavlína r. 1839, Vilém r. 1842 a Bernard r. 1848.

Vojtěch Sabath a Jana, roz. Rottová, v č. 120. Děti: Josefa r. 1841 a Bernard r. 1843.

Jindřich Kohner a Terezie, roz. Porgesová, v č. 31. Děti: Rosa r. 1841, Vilém r. 1842, Nathan r. 1846, Gely Augusta r. 1848, Jakub r. 1850 a Matylda r. 1851.

Jachim Hutter a Rosa, roz. Haberová, v č. 88. Děti: Rosa r. 1841, Albert r. 1844, David r. 1846 a Kateřina r. 1847.

Rosa, dcera Haberova, která asi nedostala povolení k sňatku, jak bude dáleji vysvětleno, měla 4 dítky: Františka, roz. r. 1842, Rosa 1841, Kateřina 1847 a Ferdinand 1850.

Salamoun Perels a Eva, roz. Kohnerová, v č. 29. Děti: Barbora r. 1845, Marek r. 1847, Šimon r. 1849, Terezie r. 1851, Lów r. 1854, Gotthard r. 1856, David r. 1858 a Moric r. 1860.

Jakub Kohner a Marie, roz. Schimlová, v č. 86. Dítě Nathan r. 1848.

Moric Kohner a Julie, roz. Reichová, v č. 105. Děti: Max r. 1858, Marie r. 1859, Františka r. 1860 a Jakub r. 1862.

Tyto matřiky prohlíželi katolíci kněží, jsou-li správně vedeny. Tak nalézáme tam r. 1855 podepsaného faráře Aloise Jiřího Marxe r. 1856 podepsal matřiky známý děkan domazlický Jan Faster.

V letech šedesátých vyskytují se ve V. následující žid. rodiny:

Elišáš Kohner a Františka, roz. Löwensteinová, v č. 106. Děti jsou: Anna, nar. r. 1859, Ludvík r. 1860, který zemř. r. 1863, Pavla r. 1862 a Karla r. 1863.

Heřman Fleischl a Marie, roz. Löwithová, v č. 86. Děti: Lia, nar. r. 1860, Antonín Rudolf r. 1862, později do stavební rady, o kterém bude zvlášť pojednáno, Františka, Šimon, Rosa, Emil, Klára a Jindřich.

Moric Klauber a Mina, v č. 7. Děti: Terezie, nar. r. 1863 a Emilie r. 1864.

Vilém Bloch a Rosa, roz. Osoblachová, v č. 86. Dítě Žany, nar. r. 1866.

Moric Hoitash a Rosa, roz. Langschurová, v č. 7. Děti: Mina, Klára, Vítězslav, Gustav, Berta, Emma.

Po r. 1870 vyskytují se ve V. tyto rodiny:

Jan Klauber a Františka, roz. Engelmannová, v č. 89. Dítě Josef, nar. r. 1879.

David Klauber, sklenář a Barbora, roz. Schwarzkopfová, v č. 27.

R. 1877 je ve V. učitel isr. náboženství Abraham Bloch. V r. 1887 jmenuje se tam učitel Ullmann, r. 1888 Bloch a r. 1890 Lustick. Zajímavé jsou odměny učitele, které byly r. 1846 12 zl., r. 1850 11 zl., r. 1855 10 20, po r. 1860 jen 12 9 38, které podle relace koutského panství ze dne 25. prosince 1855 vyplácelo panství koutské. Od r. 1890 do 1896 učil Adolf Löwy, 1897—1904 Bernard Oesterreicher, r. 1907 Bondy.

R. 1871 byl plat učitele 210 zl., na který přispívali M. B. Klauber 40 zl., Jan Klauber 38 zl., Heřman Fleischl zl. 32 40, Moric Kohner 27 zl., Eliáš Kohner zl. 21 60, dědici Hutterovi 19 zl., Marek Klauber 17 zl. a David Klauber 15 zl. — Sbíralo se měsíčně po zl. 3 18 až zl. 1 25 od jednotlivců.

Téhož roku je ve V. privátním učitelem isr. nábož. Ignác A. Lederer, na kteréhož dochází od místní školní rady žaloba, že vyučuje děti pokoutně, což je zákonem zakázáno, místní školní rada dovolává se vnesení zemské školní rady ze dne 9. února 1871, č. 9175 a žádá, aby se vyučování zakázalo.

V matřikách od r. 1836 do r. 1893 bylo zapsáno

celkem 136 dětí ve V. narozených. V úmrtní matrice z těchto let jsou zaznamenána 82 úmrtí. Zemřeli byli pochováni na hřbitovu v Nýrsku, v Janovicích, v Ronšperku a pak od r. 1842 na nově zřízený hřbitov v Loučímí.

Sňatky v matřikách zapsaných je v těchto letech ve V. a v Trhanově celkem 21.

Ještě tu uvedu rodiny, které žily v té době v Trhanově:

Bohumil Löffler a Vilemína, roz. Reachová, v č. 56. Děti: Vilém, nar. r. 1858, Rudolf r. 1861 a Marek r. 1863.

Salamoun Naschauer a Josefa, roz. Ledererová, v č. 25. Děti: Otto, nar. r. 1862 a Barbora r. 1864.

Leopold Pollak a Vilemína, roz. Reachová ze Kdyně, dcera známého ranhojiče a porodního lékaře. Měli dvě děti.

Jak těžko se Židům žilo, vysvitne ze svatební smlouvy z r. 1848, kterou mi laskavě zapůjčil pan Gustav Hoitash, obchodník ve V. Uvádím smlouvu doslovně:

Povolení k sňatku ze dne 10. dubna 1848. Číslo 235 polit. Panu Josefu Löwenthalovi, synu Antonína Löwenthala v Loučímí. Na základě vysokého guberniálního povolení z 10. prosince 1847, č. 74.519 a král. krajského úředního vynesení ze dne 20. března 1848, č. 3332, uděluje se Josefu Löwenthalovi, prvorozenému synu majitele běhařovského statku Antonína Löwenthala, povolení vstoupiti ve sňatek (Ehehimmel) s Marií Peresovou, dcerou koutského panství chráněného Žida Leopolda Perelasa z Trhanova, s tím, že při sňatku vyhotoví tabulku o fazi, že od ženicha 70 zl. a od nevěsty 230 zl., dohromady 300 zl. conv. měny ze svého vykázaného jmění odvede a z toho pak za tři po sobě jdoucí léta c. k. daně zaplatí, nebo na svém jmění zajistí.

O tom se žadatel uvědomuje.

Z úřadu Běhařovského statku dne 10. dubna 1848 (osm). Alois Tumlir, přednosta úřadu. Pečeť statku v Běhařově zněla: Statku Běhařovského úřední pečť. Uprostřed pečeti je znak rodu Hohenzollernského.

Z této listiny vidíme, jak těžko bylo dosíci povolení ke sňatku a jak mnoho na tehdejší dobu bylo třeba zaplatiti, než sňatek byl povolen. Proto nalézáme v matřikách zapsané nemanželské děti židovské. Ve skutečnosti byly to děti žid. manželů, kteří neměli dost peněz, aby si povolení mohli koupiti, ale před úřady jejich děti vedeny byly jako děti nemanželské.

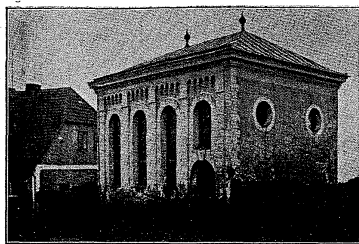
R. 1852 dne 10. července vypukl ve V. velký požár, který vedle katol. kostela, fary a školy zničil asi 34 domů, mezi nimi i isr. modlitebnu a školu. Při tom byly zničeny i staré zápisy ve V. a matřiky.

Všerubská ž. o. usilovně k tomu pracovala, aby v nejkratší době byla postavena nová synagoga.

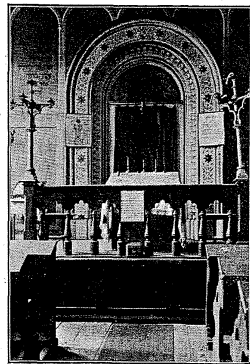
Předsedou obce byli tehdy M. B. Klauber. Vydány byly i zvláštní akcie po 10 zl. r. m., kterými sbíraly se příspěvky na stavbu nové synagogy. Akcie tyto byly tištěny: V pěkném rámečku znel text akcie v českém překladu takto: Číslo . . . Zl. 10 r. m. Akcie ž. o. ve V. Podepsaný př. potvrzuje jménem obce, že doručili této akcie č. . . . z účty k novostavbě vyhořelé synagogy dobrovolnou bezúročnou půjčku zl. . . . za měsíc po vytažení akcie zaplatí. Od 1. ledna 1870 do 1890 bude vylosováno každoročně 5 akcií a za zaplacení ručí ž. o. svým majetkem. Ve V. dne 15. února 1868. Akcie podpisoval př. ž. o. ve V.

Ž. o. žádala všude o podporu a dostalo se jí také v hojně míře, jak povídá Tagesbote aus Böhmen ze dne 18. září 1868. Př. M. B. Klauber tam děkuje za dary: Ž. o.: Nahošic 3 zl., Česká Lipa 11 zl. 42 kr., Jičín 6 zl., Lochovice 12 zl., Kundařice 3 zl. 12 kr.,

Nový Bydžov 10 zl., Světlá 10 zl., Drosau 15 zl., Miškovec 4 zl., Plzeň 10 zl., Humpolec 17 zl., Vodňany 6 zl. 40 kr., Metzling 5 zl. Jednotlivci darovali: A. baron Rotschild z Frankfurtu n. M. 100 zl., Neuburg a Eckstein z Nahošic 2 zl., Ludvík Kohner z Pešti 5 zl., Jindřich Kohner z Pešti 150 zl., Adolfa Kohnera dědici z Pešti 50 zl., Jindř. Kohnera zeť z Pešti

Synagoga (vnějšek)

Synagoga (vnitřek)

20 zl., J. M. Janowitz z Vidně 10 zl., Albert Janowitz z Vidně 10 zl., Löwith 3 zl., Jakub Janovský z Brna 3 zl., Perels a Pollak z Prahy 30 zl., David Fleischl z Pešti 20 zl., Moric Kohner z Lipska 60 tolarů, Marie Klaubrová z Domažlic 2 zl., bratři Fürthové ze Strakonice 40 zl., Ferd. Kohn z Plzně 2 zl., Leopold Engelmann 2 dukáty, Leopold Janovský z Prahy 1 dukát, Berta a Zofie Pollakovy 20 zl., Karolína Klaubrová ze V. 10 zl. — Na naturalích sešly se dary: Bedřich Stadion z Kouta 5000 cihel, sedlák Ondřej Riederer z Ploesu 2 vozy dříví a prken, Polakoví z Prahy 3 pozlacených svicníků, Ter. Thiebová z Domažlic 2 svicny, Sára Fleischlová z Lipska záclonu a plášť na toru, Marie Schwarzkopfová ze Sušice plášť na toru.

Synagoga stávil Vilém Klauber, inženýr z Vidně, G. Lemberger, sochař ve V., Wimmer, malíř z Domažlic, Weber, truhlář ze V., a Braun, zedn. mistr ze Schneiderhofova.

Slavnosti otevření synagogy byli přítomni: Okresní hejtman z Domažlic P. Filek, kněží katolíci ze V., úředníci rakouské i bavorské finanční stráže a celníci,

hasiči ze V. a okolí, měšťané všerubští a obyvatelstvo okolních obcí. Dnes po 60 letech stojí synagoga opuštěná a sešlá.

V letech 1890 a potomních nalézáme ve V. tyto rodiny:

Ferdinand Hutter a Klára, roz. Schwarzová; dítky jejich jsou: Rudolf, nar. r. 1897 a Josef r. 1898.

Bernard Oesterreicher a Mina, roz. Finková, učitel; dítě Emil, nar. r. 1898.

Heřman Schwarz a Karla, roz. Ertlová, obch. dobytek; dítky byly: Arnold, nar. r. 1903 a Terezie r. 1904.

Jindřich Lederer a Berta, roz. Steinerová, kupec; dítky: Julius, nar. r. 1906, a Elsa r. 1909.

Max Pollak a Hedvika, roz. Schwarzová, nájemce velkostatku; dítě Eliška, nar. r. 1910.

Gustav Hoitash a Ida, roz. Ledererová, obchodník v č. 7; dítky: Berta Valerie, nar. r. 1912 a Herta r. 1919.

Leopold Fischhof, pocházel z Brna, vzal si za manželku Pavlu, roz. Ledererovou; dítě Bedřich, nar. r. 1915.

Vilihald Schwarz a Emma, roz. Epsteinová, kupec, v č. 69; dítě Gréta, nar. r. 1917.

R. 1930 zůstaly ve V. jen 4 žid. rodiny, a to: rodina Gustava Hoitash, obchodníka v č. 7, o 4 členech rodiny, Jindřicha Lederera, obchodníka, o 4 členech, rodina Schwarzova o 3 členech a rodina Hutterova o 3 členech rodiny. Celkem je nyní ve V. 14 duší.

Dle udání starších lidí byli Židé ve V. velkoobchodníky, obchodovali zejména peřím, vlnou, zvěřinou a jinými věcmi.

Ve světové válce byli ze Všerub tito vojáci:

Dr. Siegfried Hoitash, jako plukovní lékař, 4 roky, obchodník Gustav Hoitash 3 a 1/2 roku, Max. Pollak 3 roky a Jindřich Lederer asi 1 a 1/2 roku.

Velkou zásluhu mají židovští obchodníci o rozvoj obchodu peřím, který provozován byl hlavně v Nýrsku, Dlažově a ve V. Ročně odesláno outd téměř 10.000 q peří, které šlo do Německa, Švýcar, Holandska, Francie. Staří lidé vyprávějí, že obchod ten byl provozován již před 100 lety. Velkoobchodníci peří nakupovali, ukládali ve skladištích, tržili je a pak prodávali maloobchodníkům, nebo cestujícím, kteří je roznášeli v drobném prodáváli. Ve všech větších městech německých, jako v Hamburku, Kaselu, Berlíně, Frankfurtě n./Moh., Mnichově, Koblenzi, Kolíně nad Rýnem byli usazeni obchodníci ze Šumavy a prodávali peří.

Dalším obchodem byly husy. Na podzim. nešťastná hejna husí hnána do Bavor a husy dodávány outd až do Mnichova.

Podobně výnosným byl obchod zvěřinou. Černá zvěř, bažanti, zajáci a koroptve skupovány po celém všerubském okolí a dodávány do Bavor, Saska a do jiných krajin. Zvláště se obchodu dařilo, byla-li tuhá zima, neboť tak se zboží nekazilo.

Nemalou zásluhu mají zdejší Židé o výživu drobného lidu tím, že mu dali dělati dřevěné krabičky na sirky. Dnes ovšem již robí se tyto po továrníkovi, ale dříve je dělaly rodiny až 10 vesnic kolem V. Zvláště výrobu tuto organizoval pan Hoitash a p. Klaubrová, kteří utvořili za tím účelem celou společnost mezi obyvateli vesnic. Výroba je velmi jednoduchá — jsou tu ovšem míněny staré krabičky na sirky ještě s fosforovými hlavičkami, které již nyní se nedělají. Vyvářené dřevo hoblovalo se na tenké plátky, ze kterých vykrajovaly se obdelníčky, ty se na koncích slepily, daly se do dřevěné vidličky, aby lepidlo ze sýra a vápna zaschlo, pak se k tomu dala víčka, která se vyráběla ostrým nožem

454

455

a vepřa do krabiček. Za minutu zručny lepic udelel i 100 krabiček. Za 1000 krabiček platilo se 50 kr., rodina za den udělala 2 až 3 tisíce krabiček, v roce v 10 vesnicích udělalo se až 30 milionů krabiček, což vyneslo obyvatelstvu asi 15 tisíc zlatých.

Velkou zásluhu mají také všerbudší Židé na dobytých trzích, které zvláště v dřívější době byly ve Kdyni slavné. Přiváděn sem byl dobytek z dalekých okolí a prodáván hojně do Bavor, Saska, Württemberska, ba šel přes hranice i do Francie. Proto sledujeme mezi Židy ve V. i ve Kdyni mnoho obchodníků dobytlem všeho druhu.

Vynikající mužové ze Všerub:

Na prvním místě je jmenovati Jiřího Leopolda Weisla ze V.

Leopold Weisl

Patří mezi nejstarší spisovatele našeho kraje. Weisl narodil se r. 1804 v Přestěcích a původní jeho jméno bylo Jachim Löbl Weisl. Otec jeho se jmenoval Šimon Weisl a matka Marie, roz. Haberkornová. Otec byl cestujícím se střížným zbožím. Mladá léta prožil Weisl v Přestěcích, pak vstoupil na studii do Prahy, kde bydlel v pražském ghettu, jež si velmi oblíbil a z něho čerpal náměty k pozdějším svým literárním pracím.

Weisl nevydal svoje spisy souvisle, ale uveřejňoval je po kalendářích nebo časopisech, a tím brzo upadl v zapomnění. Teprve konservátor Josef Blau z Nýřska vydal životopis Weislův a jeho práce, pokud se jich dopátrati mohli, v díle: Beiträge zur sudtendentschen Volkskunde, sv. XVII, ze kterého je čerpán i tento životopis. Vydán byl pod názvem: Georg Leopold Weisl, Aus dem Neumarker Landestor, r. 1926.

Život Weislův lze rozděliti na dvě části, na prvních 36 let, kdy byl velmi málo znám, a na dalších 36 let, kdy působil jako ranhojič (felčar) a porodník ve V. Tam poznal dceru celníka úředníka Karla Pavlovského — Annu, a zamiloval se do ní. A tu odvážil se velkého kroku, na tu dobu velmi řídkého, k vůli nevěstě přestoupil na víru katolickou a dal se dne 27. listopadu 1843 v kostele sv. Anny na Tannaberku pokřtiti. Křest vykonal domažlický vikář Jan Faster. Od té doby psal se Jiří Leopold Weisl.

První počátky literárních prací objevují se r. 1836, kdy v Bohemii uveřejnil novelu: Moje první praxe. Ve sbírce Panoramy des Universum objevují se: Pověsti pražských Židů. Psal též do Paschelesových Sipurim v letech 1846 až 1858 a vydal tam: Pověsti, pohádky, legendy a kroniky židovské.

R. 1844 vyšly: Šnorer, či židovští žebráci, r. 1845 Ježibot, či židovská universita, a r. 1850 větší dílo: Jak žijí pražští Židé? Tam popisuje obchod, zaměstnání, volná řemesla, umění a vědu, služební osoby, dobročinné ústavy, úřední stavy, hostince a žid. stravovny.

Ve svých spisech pojednává Weisl často téma lásky mezi Židem a křesťankou, a v legendě Rabbi Ammen

vyslovuje stásovou kletbu nad odpadkem od víry, ač sám takovým byl. V líčeních Hřbitovy a Uzdravení Loisičky vyslovuje se proti sňatku Žida s křesťankou. Dle toho se dá souditi, že ve svém manželství nebyl zcela spokojen. R. 1850 narodila se mu dceruška Marie Magdalena a pak ještě později děti Anna a Karel.

V rukopisech nalezeny ještě díla: Rb. Jonitev-Purim, a z r. 1844 článek Podezření, a r. 1858 Jajin Kiduš, či Křivé obvinění, kde píše Weisl o rituální vraždě. Přes to, že byl Weisl pokřtěn, zůstal víře otců věrným.

Jako lékař byl Weisl široko, daleko znám a volán i do Bavor, až mu to bylo zakázáno. Těžko však se mu žilo v maloměstských poměrech ve V.

Když r. 1848 přišla do V. česká spisovatelka Božena Němcová a bydlela v domě vedle Weisla, seznámili se a Němcová pak měla na něj velký vliv ve směru literárním i politickém. Weisl byl na úspěchy Němcové žárliv, takže i nepřiznivý úsudek o ní pronesl. Božena Němcová vzbudila ve Weislovi zájem o Chody, a tak Weisl r. 1848 napsal dílo: Chodský proces, které vyšlo v XV. roč. Panoramy. R. 1873 uveřejnil jako poslední svoji práci v Politice výňatky z Chodského procesu pod titulem Zapomenuté historky, a tyto besídky daly podnět spisovateli Aloisu Jiráskovi k zpracování Psahlavců.

Bouřlivý r. 1848 našel ve Weislovi ohnivého zastánce svobody národů. Muž Boženy Němcové postavil se ve čelo protidynastického hnutí. Weisl působil více ve výchovném, směru na lid. V této době píše Weisl různé články do novin a poučuje lid o všem, co se kde přihodilo. Psal také o svých lékařských zkušenostech, o pytláčích, o podlodnicích a pod. Zajímavé je, že když se stával první dráha v našem kraji, a to železnice z Prahy do Domažlic, byl Weisl proti a prorokoval jí krátkou budoucnost. Ve válce Němců proti Francouzům r. 1870/71 přál sice Francouzům porážku, ale prorokoval Němcům, že i oni jednou za svoji péchu budou ztrestáni.

Weisl byl znám se spisovatelem Jos. Rankem, Max. Schmidtem, s Hippolytem Randou, který se o něm vyslovuje, že je Weisl nadaný a pilný spisovatel. O Weislovi pěkně se vyslovuje i Alois Jirásek, spisovatel J. Š. Baar zmiňuje se o něm ve svých spisech.

Weisl sleduje ve spisech výchovný moment, nabádá lid k mravnosti, vyslovuje se proti zvyklostem a pověrám, popisuje zvyky lidí, jak Němců, tak i Čechů, a je k oběma národnostem objektivní. Weisl nehledal společnosti, byl více samotářem a zůstal vždy svůj.

Zemřel na první nemoc, kterou v životě onemocněl, dne 31. března 1873, a před smrtí je ošetřoval jeho příbuzný MUDr. Josef Weisl ze Kdyně. Weisl dosáhl věku 69 let.

Někdy psával pod pseudonymem Lesiv, W....l, G. L. W., M. B. K., Asmodi nebo Veradico.

Druhým slavným mužem-Židem ze V. jest: Stavební rada ing. Antonín Rudolf Fleischl.

Nar. se v r. 1862 ve V. Studoval v Plzni, pak přešel na německou techniku do Prahy, kde dosáhl titulu inženýra. Založil pak stavitelskou firmu ve Lvově, stávil tam kasárna a vojenskou prádelnu a vedl i jiné důležité státní stavby. Zemřel dne 8. dubna 1921 ve Vídni a je tam na centrálním hřbitově pochován.

* Prameny:

Josef Blau: Georg Leopold Weisl. Aus dem Neumarker Landestor.

Emil Třída: Žid v obvodu koutského panství.

Ostava Naučný slovník. Díl XV., str. 481.

Zápisky pana Gustava Hoitase ze Všerub.

Matřičky ze Všerub a Třhanova.

Vatik-Hostaš: Soupis památek okresu domažlického.

Geschichte der Juden in Neustadt am Klinger.

Bearbeitet von

Oberlehrer W. Klmsa, Neustadt, und Jaroslav Polák-Rokycana, Prag.

Das Städtchen Neustadt b. Tachau, (č. Stráž) ist eine sehr alte Niederlassung. Es liegt malerisch in einem herrlichen Wiesentale, das sich vom Westen nach Osten hinzieht, von dem Mühlbache durchflossen wird und von einem Kranze bewaldeter Berge und Hügel umgeben ist. Der Ort hieß ursprünglich Stráž (Wache) und wird urkundlich i. J. 1331 zum ersten Male genannt, obwohl der Ort schon mehrere Jhte. vorher bestand. Im J. 1331 wurde nämlich der Ort Stráž vom König Johann v. Luxemburg zur Stadt erhoben und den allezt getreuen Bürgern dieses Ortes alle Abgaben, mit Ausnahme der Berna (Landessteuer), auch jene, welche die Juden bisher leisteten, geschenkt. Demnach waren unter der Regierung Johann v. Luxemburg, also vor 600 Jahren, bereits Juden in Stráž ansässig, wogegen nicht nur glaubwürdige Urkunden, sondern auch Grabsteine am hiesigen jüd. Friedhofe Zeugnis geben¹⁾. Es ist keine Überhebung, wenn man behauptet, daß die hiesige Judengemeinde älter ist als die in Tachau, ja daß sie die älteste Judengemeinde im politischen Bezirke Tachau ist. Kaiser Karl IV. bestätigte 1356 diese Gerechtsame u. König Wenzel IV. trug seinen Beamten auf, den Juden bei Eintreibung der Schulden behilflich zu sein, blieb aber in seinem Erlasse von 1389 doch bei der Ansicht, daß das Privateigentum der Juden dem Landesherrn gehört. Wladislaw II. gab 1494 eine neue Judenordnung heraus, in welcher er — statt wie lanflesüblich 10%, ihnen 20% bei Darlehen zu nehmen erlaubte.

Die erste Ansiedlung jüdischer Familien dürfte nach einer Judenverfolgung in Deutschland geschehen sein, da die Liturgie in N. bis zum J. 1876 nach deutscher Observanz „Mehong aschkenas“ geübt wurde. Ein schwarzer „Schabbos“ als Sabbat vor Schwnoth, der Sage nach als Gedächtnistag der Drangsale, welche die Glaubensbrüder in Deutschland erlitten, war den älteren Mitgliedern der K. G. durch mündliche Überlieferung noch in Angedenken. Sämtliche Tempelbesuche erschienen an diesem schwarzen Schabbos ohne Festkleider, das Gesicht nicht rasiert und es wurden eigene Gebete eingeschaltet. Als am 20. Mai 1876 der Tempel, das jüdische Gemeindehaus und sämtliche Judenhäuser eingeseichert wurden, verbrannten auch die Festgebüchler. Da diese Gebüchler nach der bisherigen Liturgie nicht mehr beschafft werden konnten, so wurde die in Böhmen geltende Liturgie eingeführt, was unter Zustimmung sämtlicher Mitglieder und vom Rb. Isaak Schidlöff in Tachau gut geheißen wurde (Jahrbuch 1893, Prag). Durch die verheerenden Brände in der hiesigen Zeit, die unsere Gemeinde heimsuchten, gingen wertvolle Urkunden zu Grunde. Unser Stadtarchiv beginnt erst mit dem J. 1580. Um diese Zeit beginnt hier das deutsche Wesen sich zu vertiefen. Das 1. Stadtbuch, das der Stadtschreiber Eisenhut im J. 1580 begonnen hatte, enthält ein Zins-

register, in dem unter den Zinszahlern 15 Juden als Familienväter und unter diesen 10 als Realitäten- oder Hausbesitzer angegeben sind. Die vorkommenden Namen von Juden waren: Lazarus, Jakob, Isaak, Simon, Jakob, Salomon, Moyses, Veitl, Hirsch, Moyses Abraham, Moyses Isaak, Moyses Neumann, Schlam Isaak, Ploch Abraham, Ploch Isaak.

Die volle Zahl der damals hier lebenden Juden kann nicht bestimmt angegeben werden. Einige derselben waren Fleischer und mögen dieses Gewerbe vorteilhafter betrieben haben als die christl. Fleischer, weil letztere schon im J. 1618 mit einem Verträge die Zahl der jährlich zu schlachtenden Stücke bestimmt hatten. In diesem Verträge vom 15. Oktober 1618 wurde den Juden erlaubt, daß jeder jüd. Fleischer im Jahre nur 2 große Rinder und 5 kleine Stücke, d. i. Kälber, Schöpfe, Böcke, oder statt eines großen Stückes 3 kleine, bei Strafe, schlachten dürfe. Mit diesem Verträge scheinen die Juden nicht befriedigt gewesen zu sein, weil durch die Vermittlung des obrigkeitlichen Amtshauptmannes Hans Lembler am 22. Juli 1620 ein zweiter Vergleich mit den christl. Fleischern abgeschlossen wurde. Dieser Vertrag lautet, wie folgt: Vertrag zwischen Bürgermeister und der Judenschaft von Neustadt am 22. Juli 1620 durch Vermittlung des ehrenfesten Hansen Lembler, unseres gnädigsten gebietenden Herrn Hauptmannes, ist der Vergleich abgeschlossen worden. Indem die Juden aus freiem und guten Willen zu unser und gemeiner Notdurft und Freiheit 60 Schock Meißnisch kontribuiert und gesteuert, daß sie dagegen nach Vermögen von Uns billigen Schutz genommen und nachfolgender Handel ihnen gestattet und zugelassen werden, erstlich sollen sie ihren jüdischen Handel und Wandel mit dem Judenbesuch, wie sie denselben von altersher zu üben befügt gewesen und anhero gebraucht unverhinderlich treiben und dabei erhalten werden; jeder auch jährlich zu seiner häuslichen Notdurft 5 Rinder, 7 Kälber, Schöpfen, Böcke, sie seien just koscher oder nicht, zu schächen, befügt sein. Wer es überschreitet, soll wegen eines Rindes 2 Schock, und wegen eines Kalbes, Schöpfen 1 Schock halb der Obrigkeit und halb uns zur Strafe verfallen sein, es wäre denn, daß solches zu ihrer Beschneidung oder ihres Krames Ausheiratung geschehn, soll 1 Rind oder 1 Paar Kälber ihnen umgerechnet zugelassen werden. Würden sie aber mit dieser Bewilligung nicht auskommen, sollen ihnen die hiesigen Fleischer in den Fleischbänken zu schächen und die Gebühr gestatten und gegen Bezahlung Fleisch zukommen lassen. Ferner jeder Jud, der auf den allhiesigen Märkten seinen Kram anschlägt und feil hält, soll schuldig sein 3 meiß. Groschen Standgeld zu geben. So auch diese und andere Juden in künftig mehr Häuser allhier haben und bewohnen wollen, soll dieses allweg mit unserer Einwilligung geschehen, sonst soll es keine Macht haben oder ihnen zugelassen werden.